

ÖRNEKLERLE GÜNÜMÜZDE Hz.PEYGAMBERİ YANLIŞ ANLAMA SEBEPLERİ

A. Kadir EVGİN*

İslamî kültürün en önemli unsurlarından biri olan hadis, “Hz.Peygamber(a.s)’in dini nitelikli söz, fiil ve tasviplerinin sözlü ya da yazılı ifadelerinden oluşmaktadır. İslam dininin Kur’an ayetlerinden sonra, ikinci temel kaynağını teşkil eden hadisler, çeşitli rivayet aşamalarından geçerek günümüze kadar ulaşmışlardır. İlk hicri asırlardan itibaren ilmi disiplinler arasında önemli bir yere sahip olan Hadis İlmi de diğer bilimler gibi, özel metodolojisi olan bir bilim dalıdır.

Gayesi, Hz.Peygamberi insanlığa en iyi şekilde tanıtılabilmek olan bu özel metodoloji yani Hadis Usulü ve Tarihi bilgileri, hadis alimlerine asırlar boyu ışık tutmuştur. Her zaman başarılı neticelere ulaştıramasa da, bu metodoloji, yine de hadisleri sınırsız yorumlama, sünneti geliş güzel anlama ve yorumlama gibi davranışların önünü alabilme konusunda önemli bir set olmuştur. Dolayısıyla hadisçilerin, hadis kültürünü her türlü şaibeden uzak bir şekilde bize ulaştırabilmek için yaptıkları çalışmalar takdire şayandır. Ancak önemli olan, bu kültürden azami ölçülerde ve doğru bir şekilde istifade etmektir.

İslam tarihi boyunca, Hz. Peygamberin örnek ve önderliğini, sünnetin varlığını ve önemini, ciddi manada reddeden hiçbir dini grup ve fırka olmamıştır. Fakat sünnet ve hadisin, dolayısıyla peygamberimizin anlaşılmasında O’na sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlaki planda kılavuzluk etmiş olan esas ve prensiplerin tespitinde önemli ihtilaflar olmuştur¹. İşte bu ihtilaflar neticesindedir ki islam tarihi boyunca çeşitli dini, siyasal ve itikadi mezhep ve fırkalar ortaya çıkmıştır. Şu halde hadis ilminin tarih boyunca karşılaştığı en önemli problemin “Hz. Peygamberin yanlış anlaşılması, farklı anlaşılması ya da hiç anlaşılmasını” şeklinde belirleyebileceğimiz problem olduğu söylenebilir. Öyle ise, bu problemi ortadan kaldırabilmek için bazı girişimlerde bulunmak zorundayız. Bunun için de her şeyden önce sebepleri ortaya koymamız gerekmektedir. Bu, vakit ne kadar geç olsa da, müslümanlar arasındaki kin, nefret, husumet ve düşmanlıkların yerine birlik, dirlik, samimiyet ve güven gibi erdemleri ikame etme açısından önemlidir.

Hz. Peygamberi yanlış anlama sebepleri ve günümüzdeki yansımalarının örneklerine geçmeden önce “anlama” kavramı hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz. Nedir anlama?: Anlambilimcilere göre anlama, çift kutup-

* Yrd.Doç.Dr., K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Görmez, Mehmet, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu, TDV. Yay. Ankara 1997, s. X.

lu zihinsel çağrışım sonunda elde edilen bilgidir². Yani konuşanın zihninden geçenler ile onu dinleyenin zihninden geçenlerin aynı noktada çakışmasıdır. Bir başka deyişle, sözü söyleyenin ne söylemek istediğinin ne söylemek istemediğinin, dinleyen tarafından kavranabilmesidir. Buna göre hadislerin tamamının anlaşılmasının mümkün olduğunu söylememiz herhalde doğru olmaz. Bu durumda, az önce belirttiğimiz anlama fonksiyonunun tam olarak gerçekleşmesi de mümkün olmayacağından, geçmişteki çeşitli mezhep ve fırkaların ortaya çıkmaları doğaldır diyebiliriz.

Şimdi Hz. Peygamberi yanlış anlama sebepleri ve günümüzdeki yanlışlıklarına geçmek istiyoruz. Bu sebepleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, biz, sözü fazla uzatmamak ve problemin halli yönünde sadece bir adım atabilmek için, önemli bulduğumuz bazı tespitlerimizi aktarmak istiyoruz:

1-Cehalet: Hz. Peygamberi yanlış anlamanın veya anlayamamanın birinci sebebi cehalettir, bilgisizliktir, eksik bilgidir. Az önce dile getirdiğimiz hadis metodolojisini, tarihini, İslam tarihini, hadis semantiğini bilmeyen bir kimsenin hadisleri yanlış anlaması, isabet edememesi olağandır. Peygamberimizden asırlar sonra keşfedilmesine rağmen tütünü yasaklayan hadislerin var olduğunu iddia etmek bu duruma örnek verilebilir.

2-Duygusalılık: Hz. Peygamberin sözlerini ve fiillerini değerlendiren bilimsel boyutlardan ziyade sevgi boyutunu dikkate alan duygusal yaklaşımların da yanlış sonuca varmaları muhtemeldir. Çünkü onlar hadislerin zahiri anlamına önem verirler. O sözden ya da davranıştan peygamberin ne demek istediğine pek dikkat etmezler. Mesela bir sahabe peygambere: “Müslümanlığın en iyi göstergesi nedir?” diye sorduğunda, O : “Başkalarına yemek yedirmen ve tanıyıp tanımadığın herkese selam vermendir³” cevabını vermiştir. Bu hadisten peygamberimizin maksadının toplumsal dengeyi sağlayabilmek ve insanlar arasındaki karşılıklı güven duygusunu artırmak olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Yani O, elinde imkanı olanların muhtaç durumda olanlara yardım etmelerini tavsiye etmektedir. Ayrıca müslümanların, kendilerini tanısan tanımasın (selam kavramının muhtevasını dikkate alarak düşündüğümüzde), herkesin güvendiği kişiler olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Oysa bu hadis günümüzde, bazı çevrelerce, ekonomik olan birinci kısmı pek dikkate alınmadan, sadece “yolda karşılaştığınız herkese selam vermek” olarak değerlendirilmektedir. Eğer selam verdiğimiz kişiye daha sonra güven veremiyorsak, hadisin asıl anlamı gerçekleşmemiş olacaktır.

3-Şekilcilik: Bugün çevremizdeki değişik kesimden kişilere “peygamberimizin sünnetlerinden ilk aklınıza gelen birkaç tanesini sayınız” şeklinde bir soru yönelttiğimizde, genellikle sakal bırakmak, sarık sarmak, cübbe giymek, beyaz elbiseler giyinmek, esans sürünmek, gümüş yüzük takmak, tek sayıları dikkate almak, misvak kullanmak gibi şekilsel şeyleri

² Guiraud, Pierre, Anlambilim(Çev: Berke Vardar), Gelişim Yay. İstanbul 1971, s. 15-17.

³ Buhari, İsti'zan 9, 19; Neseî, İman 12.

saydıklarını müşahede ederiz. Şimdi, sadece bu sayılan ve diğer şekli şeylerin hepsini ihmal etmeden yapan bir müslüman, peygamberin hedeflediği hayat tarzını gerçekleştirmiş olur mu? Kesinlikle hayır. Çünkü Allah da peygamber de insanın kalbine, iç dünyasına, inancına, ahlakına, sosyal ilişkilerine; dış görüntüsünden daha çok önem vermektedirler. Şu halde peygamberimizi doğru anlayabilmek için onun yüksek ahlaki meziyetlerinin yanısıra sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasi uygulamalarını da dikkate almalıyız. Halkımızın çokça yüz yüze kaldığı ilmihal kitaplarını tekrar gözden geçirmeliyiz⁴.

4- Sloganik Din Anlayışı: Hadisleri bir bütünlük içinde değil de, sadece belirli kısımlarını ele alıp adeta sloganlaştırarak gündeme getirmek, günümüzde Hz. Peygamberi yanlış anlamamın sebepleri arasında sayılabilir. Aynı şey Kur'an ayetleri için de geçerlidir. Mesela bugün insanlar “şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” kabilinden sloganik ifadelerle bir yerlere bağlanmaya zorlanmakta, bunun neticesinde de bazı psikolojik bozukluklar bile ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde “Din nasihattir” diyerek başlayan bir hadisin, sadece bu baş kısmı insanlara sunulup “siz konuşmayın, soru sormayın ama hep dinleyin” tarzında bir yaklaşım sergilenmektedir. Oysa hadisin tamamı şu şekildedir: “Din; Allah, Kur'an, peygamber, müslüman yöneticiler ve bütün müslümanlar hakkında iyi niyet, ihlas ve samimi duygular beslemektir⁵”. Hadiste geçen “nasihat” kavramının asıl anlamı ve peygamberimizin ondan kastının “ihlas ve samimiyet, iyi niyet” olduğu kanaatindeyiz.

5-Hadislerin Edebî Tahlillerini, Dil ve İfade Tarzlarını Kavrayamamak: Mesela peygamberimiz: “Eğer ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim, onlara, her namazdan önce misvak kullanmalarını ve yatsı namazını gecenin son üçte birlik bölümünde kılmalarını emrederdim⁶” buyurmaktadır. Bu sözde herhangi bir emir olmadığı açıkça görülmektedir. Yani “emrederdim” sözünden “emrediyorum” anlaşılmamaktadır. Fakat bu ifadenin günümüzde, emir gibi telakki edildiği de görülmektedir.

Yine peygamberimiz: “Sizden biriniz bir yanlış görürse onu eliyle değiştirsin, eliyle değiştiremezse diliyle(konuşarak, uyararak, ikna ederek) değiştirsin, diliyle de değiştiremezse kalbiyle değiştirsin. Bu da imanin en zayıfıdır⁷” buyurmaktadır. Dikkat edilirse burada, birçok okuyucudan duyar gibi olduğumuz “kalbiyle buğz etsin” ifadesini kullanmıyoruz. Çünkü hadi-

⁴ Polat, Selahattin, “Hz. Peygamberin Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma”, Ebedi Risalet 2, Işık Yay., İzmir 1993, 49-69., s.51,52.

⁵ Buhari, İman 42; Müslim, İman 95. Hadis.

⁶ Buhari, Cuma 8; Müslim, Taharet 42. Hadis; Ebu Davut, Taharet 25; Tirmizi, Taharet 18; İbn Mace, Taharet 7.

⁷ Müslim, İman 78. Hadis; Ebu Davud, Salat 232, Melahim 17; Nesef, İman 17; İbn Mace, Fiten 20.

sin bütününden ve tek tek sözlerinden anlaşılması asla mümkün olmayan bir ifadeke bu. Hz. Peygamberin misyonuna uymayan, insanları kin, nefret ve düşmanlığa sevk edebilecek bir ifade bu. Ama bazıları günümüzde bu hadisi okurken “kalbiyle buğz etsin” cümlesini belki de farkında olmadan ağızından kaçırıyor. Şu halde, kalp ile değiştirmek nasıl olacak?: O davranışın yanlış olduğunu kalp ile tasdik etmekle ve ona katılmamakla... Hadisin son kısmı, o yanlış kalp ile değiştirmenin imanın en zayıfı olduğuna işaret etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus var: O da bu kısımdan “imanın hiç olmadığına işaretin” anlaşılmasıdır. Çünkü az olmakla hiç olmak aynı şeyler değildir. Günümüzde ne yazık ki hadisin bu son kısmı “yanlış davrananlara bir şekilde engel olamazsak, müslüman sayılmamızın söz konusu olmayacağı” gibi yanlış bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Aynı şekilde günümüzde yanlış anlaşılan bir hadiste peygamberimiz: “Ey hanımlar, çok sadaka verin ve çok tövbe edin. Bana öyle geliyor ki, cehennemdekilerin çoğu siz kadınlar olacaksınız...” buyurmuştur. Peygamberin bu sözü üzerine kadınlardan biri kalkıp “neden cehennemdekilerin çoğu biziz?” diye sorduğunda “çünkü siz çok lanet ediyor ve kocalarımızın size sunduğu nimetleri inkar ediyorsunuz⁸” cevabını almıştır. Hadis bu gün bazıları tarafından, kadınların erkeklere göre ikinci sınıf olduğunun göstergesi ve onların çoğunun cehenneme gideceği şeklinde yanlış bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Oysa peygamberimiz kadınların çoğunun cehenneme gireceklerini değil, söz konusu hataları yapmaya devam ettikleri sürece, cehennemdekilerin çoğunluğunun kadınlar olabileceğini vurgulamaktadır⁹. Dünyadaki kadınların çoğunun cehenneme gideceklerini kastetmemektedir.

6-Hadislerdeki Emir, Yasak, Tavsiye, Teşvik, İkaz ve Korkutmaların Ayırt Edilememesi: Her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki bir emrin ya da yasağın dini olabilmesi için, bütün insanların zorlanmadan yapabileceği yani fitri olması, değişik bir ifadeyle evrensel olması gerekir. Kişiye göre din olmaz. Günümüzde bu kavramlar tam olarak birbirinden ayırt edilemedikleri ya da karıştırıldıkları için, Hz. Peygamberin bir çok sözünden yanlış sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Mesela: “Kim özürsüz olduğu halde bilerek üç defa Cuma namazını kılmazsa, Allah onun kalbini mühürler veya onu münafıklardan sayar¹⁰” şeklindeki hadisi, peygamberimizin bir uyarısı veya Cuma namazına teşviki gibi değerlendirmek daha doğru olur. Çünkü peygamberimiz böyle yapan birini bizzat çağırıp ya da yanına gidip dinin dışına itmemiştir, ta’zir etmemiştir. Aynı şekilde: “Evlenmek benim sün-

⁸ Buhari, Hayız 6, Zekat 44; Müslim, İman 132. Hadis; Neseî, İdeyn 19; İbn Mace, Fiten 19.

⁹ Hadis hakkındaki örnek bir senet ve metin tahlili için bkz: Çakın, Kamil “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirmesi”, Dini Araştırmalar, 1/1, Ankara 1998, s. 5/30.

¹⁰ Ebu Davud, Salat 204; Tirmizi, Cuma 7; İbn Mace, İkame 93; Neseî, Cuma 2.

netimindedir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir¹¹” şeklindeki hadis de evlenmeyi teşvik ve tavsiye niteliğindedir. Peygamberimiz evlenmeyenleri müslüman saymamaktadır, şeklindeki bir düşünce yanlıştır.

7-Uydurma Hadislere Fazla İtibar Göstermek: Günümüzde bir çok kimse, belki de farkında olmadan, uydurma hadislere gerçek hadislerden daha çok itibar etmekte ve din diye yapmış olduğu bazı şeylerin aslında din ile hiç ilgisi olmadığını bilmemektedir. Hz. Peygamberin vefatından sonra ortaya çıkan bu güne kadar da, devam ede gelen ve belki de müslümanlar arasındaki hemen hemen bütün problemlere temel teşkil eden tek unsur uydurma yani “mevzu” hadisler olmuştur diyebiliriz. Hadis tenkitçilerinin tespitine göre bazı konulardaki hadisler uydurmadır¹². Yani o konuda peygamberimizin, tespit edilmiş herhangi bir sözü ya da uygulaması yoktur. Mesela mübarek addedilen gün ve gecelerde yapılması istenen ibadet türleri hakkındaki bilgilerin kaynağı hadisler değildir. Yani “peygamberimiz o gecelerde şöyle ibadet ederdi” şeklindeki sözlerin hadis olmadığı belirtilmektedir¹³. Günümüzde bu tür rivayetlere bel bağlayan insanlar dua edebilmek için, nafile ibadetler yapabilmek için adeta bu geceleri beklemekte, ölmüşlerine dua edip Kuran okuyabilmek için 7, 41, 52, yıldönümü gibi zaman dilimlerini kollamaktadırlar. Oysa ölmüşlerimize dua etmenin, Kuran okumanın zaman geçirmeden yapılması gereken şeyler olduğu ortadadır. Zira yüce Allah her yerde hazır ve nazırdır, mekandan münezzehtir, insana şah damarından daha yakındır.

8-Hadislerin Vürûd Sebeplerini ve Tarihlerini Dikkate Almamak: Günümüzde bazı hadislerin yanlış anlaşılmasının en önemli sebeplerinden birisi de, Hz. Peygamberin onu kime, ne zaman, nerede ve ne maksatla söylemiş olduğunun dikkate alınmamasıdır. Oysa bu hususlar, herhangi bir hadis hakkında değerlendirme yaparken, mutlaka göz önünde bulundurmanız gereken hususlardır. Mesela Peygamberimiz bir hadisinde : “Daha önce kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Fakat bundan sonra ziyaret edebilirsiniz¹⁴” buyurmaktadır. Aynı şekilde “Daha önce kurban etlerinizi üç gün içinde bitirmenizi emretmiştim. Ama bundan sonra istediğiniz kadar bekletebilirsiniz¹⁵” buyurmaktadır. Her iki hadiste de Peygamberimizin önceden yasakladığı bir şeyi belirli şartlar oluştuğundan sonra serbest bıraktığını görüyoruz. Bu hadislerin sadece birinci cümlelerini dikkate alıp ikinci cümlelerini yani sonuç bölümlerini görmezlikten gelirse, Hz. Peygamberi anlamamış oluruz.

¹¹ İbn Mace, Nikah 1.

¹² Mesela bkz.Cihan, Sadık, Uydurma Hadislerin Doğuşu Siyasi ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi, Samsun 1996, s.26-30.

¹³ Bkz: Ali el-Kari, Nureddin Ali b.Muhammed b.Sultan, el-Esraru'l-Merfua Fi'l-Ahbari'l-Mevzua, thk:Muhammed b. Lütfi es-Sabbağ,Beyrut 1986,s:438.

¹⁴ Müslim, Cenaiz 106. Hadis; Ebû Davud, Cenaiz 77; Tirmizi, Cenaiz, 7; Nesei, Cenaiz 100; İbn Mace, Cenaiz, 47.

¹⁵ Hadisin tamamı için bkz: Buhari, Edahi16; Müslim, Edahi 34. Hadis.

9-Tasarrufları Açısından Hz. Peygamberi Şekillendirememek: Hadisleri değerlendirirken yine mutlaka dikkate almamız gereken Hz. Peygamberin tasarrufları bazı alimlerce 12 olarak tespit edilmiştir. Şöyle ki: O, her şeyden önce bir insandır, peygamberdir, müftüdür, kadıdır, yöneticidir, müşiddir, danışmandır, arabulucudur, nasihatçıdır, yol göstericidir, yüce hakikatlerin öğreticisidir ve öğretmendir¹⁶.

10-Hadislerin Evrenselliğini Dikkate Almamak: Yani İslam dininin sadece Arabistan bölgesine ve Araplara has bir olgu olduğu dolayısı ile hadisleri en iyi Arap ilim adamlarının anlayabileceği şeklindeki bir anlayış da bugün özellikle ülkemizde Hz. Peygamberin yanlış anlaşılmasına vesile olan bir tutumdur. Şöyle ki: Bazı kimseler hadislerin orijinalinin Arapça olduğunu dolayısıyla Türk bilim adamlarının onu bir Arap kadar anlayamayacağını vurgulamaya çalışmaktadırlar. Bu sebeptendir ki, saf, iyi niyetli insanlarımız yazarının ismi Arap olan, hadisle veya diğer islami konularla ilgili yazılmış her kitaba büyük itibar göstermektedirler. Halbuki o kişi hadisleri kendi bölgesinin, hatta belki de kendi dar çevresinin şartlarına göre yorumlayabilmektedir. Biz ülkemizde diğer milletlere ve kültürlere mensup bilim adamlarının aynı yorumunun gereğini ifaya çalıştığımızda bazı problemlerle karşılaşabiliriz. Öyle ise, bizim bu konuda, milletimizin içinden yetişmiş olan, yetişmekte olan, yetişecek olan ilim adamlarına güvenmemiz gerekmektedir. Zira hadisler sadece belirli bölge insanlarına hitap eden sözler değil, tüm dünya insanlığına hitap eden evrensel nitelikli sözlerdir. İslâm'ı kabul etmiş olan insanların yaşadıkları bölgelerin çeşitli şartları da göz önüne alınarak, hadislerin yeniden değerlendirilmelerinde herhangi bir sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

Son olarak, Hz. Peygamberin peygamberlikten önceki davranış ve sözleri ile peygamber olduktan sonraki davranış ve sözlerinin birbirine karıştırılmasının da günümüzde Hz. Peygamberi yanlış anlama sebeplerinden biri olduğunu belirtmek istiyoruz.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz: Aşûr, Muhammed Tâhir, İslam Hukuk Felsefesi (çev: V. Akyüz, M.Erdoğan), İklim yay., İstanbul 1987, s. 50-63.